

โดย ดร. ยาวลักษณ์ ชชาติบุญชัย
ประธานคณะกรรมการวิชาชีพบัญชีด้านการวางระบบบัญชี
สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปักหมุดวิชาชีพบัญชี ที่มุ่งหวัง¹

เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่แล้ว สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทยได้จัดงานประชุมวิชาการฉลองครบรอบ 50 ปี ของสมาคมฯ ในหัวข้อ “เส้นทางใหม่สู่วิชาชีพปี 2000” โดยหนึ่งในหัวข้อที่ได้มีการบรรยายและมีบทความประกอบ คือ “คอมพิวเตอร์กับผู้ประกอบการวิชาชีพ” โดยในบทความดังกล่าว ได้พูดถึงสภาพแวดล้อมในการประกอบธุรกิจและวิธีปฏิบัติงานที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับสากล ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินธุรกิจและวิธีการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมทางธุรกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและที่มีการแข่งขันสูงขึ้น อีกทั้งได้ยกตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น การที่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์หลายอย่างล้าสมัยหรือเปลี่ยนรุ่นภายในเวลาอันสั้น

ในขณะที่ผลิตภัณฑ์หลายประเภทได้เกิดขึ้นใหม่ เปลี่ยนรูปแบบ หรือเพิ่มรูปแบบขึ้นเพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้บริโภค และเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ดีขึ้น ด้วยราคาหรือค่าใช้จ่ายที่ต่ำลง รวมทั้งได้พูดถึงปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินธุรกิจอย่างรวดเร็ว คือ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการใช้คอมพิวเตอร์อย่างแพร่หลาย เนื่องจากขีดความสามารถของระบบคอมพิวเตอร์ที่เพิ่มขึ้นและราคาที่ลดลงอย่างมาก โดยได้ให้ข้อสังเกตว่า “ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่าง ๆ คงจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เต็มที่หากผู้ใช้หรือผู้ที่เกี่ยวข้องไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม” ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่เป็กลุ่มผู้ใช้งานเป้าหมายจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องไปควบคู่กับการพัฒนาของเทคโนโลยี

¹ ขอขอบคุณ ศรัณย์ ชูเกียรติ กรรมการ คณะกรรมการวิชาชีพด้านการวางระบบบัญชี และอาจารย์ประจักษ์ภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสอบทานบทความนี้ พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

ในบทความดังกล่าวยังพูดด้วยว่า ประโยชน์และบทบาทของเทคโนโลยีส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ใช้ในการทำงานร่วมกับเทคโนโลยี และผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีต้องตระหนักว่าลำพังเทคโนโลยีไม่สามารถทดแทนทักษะและความรู้ทางบัญชีและความรู้ทางเทคนิคอื่นที่เกี่ยวข้องที่ผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีจำเป็นต้องมี ตัวอย่างเช่น การที่กิจการแห่งหนึ่ง que เปลี่ยนวิธีการประมวลผลข้อมูลบัญชีด้วยมือมาเป็นการประมวลผลข้อมูลบัญชีด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้ซอฟต์แวร์ระบบงานที่มีชื่อเสียงมาก จะสามารถใช้ระบบประมวลผลข้อมูลใหม่ได้ตามความคาดหวัง ผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชี ในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบในการประมวลผลข้อมูลด้านบัญชี ต้องมีทักษะและความรู้เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญต่อความถูกต้องน่าเชื่อถือของข้อมูลและรายงานทางการเงิน และประสิทธิภาพของการดำเนินงาน เช่น ซอฟต์แวร์ดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นให้สามารถประมวลผลรายการตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปที่กิจการใช้อยู่หรือไม่ สามารถประมวลผลและจัดทำรายงานตามข้อกำหนดและเงื่อนไขของกรมสรรพากรและหน่วยงานรัฐอื่น ๆ หรือไม่ จะต้องปรับเปลี่ยนซอฟต์แวร์ในจุดใดหรือไม่ ในกรณีที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนซอฟต์แวร์ได้ กิจการจะต้องปรับเปลี่ยนขั้นตอนและวิธีการบันทึกบัญชีอย่างไร จึงจะมีผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์น้อยที่สุด และจะต้องปรับเปลี่ยนขั้นตอนการปฏิบัติงานและแบ่งแยกหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานอย่างไร จึงจะทำให้กิจการยังคงมีการควบคุมภายในที่ดีและประหยัดค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานได้

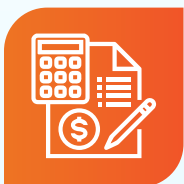
ทั้งนี้ จากข้อมูลที่เผยแพร่ในสื่อ หรือแหล่งข้อมูลทางธุรกิจและทางวิชาการ พบว่า หลักการในการบริหารจัดการทุนมนุษย์ (Human Capital) ด้านวิชาชีพบัญชีไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ข้อสังเกตสำคัญ ๆ ที่กล่าวไว้ในบทความข้างต้นเป็นเช่นนั้นจริง ในปัจจุบันหลังจากผ่านมาแล้วมากกว่า 20 ปีและมีแนวโน้มที่จะยังคงเป็นเช่นนั้นในอนาคต ซึ่งข้อสังเกตเหล่านั้น ได้แก่

การพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีจำเป็นต้องไปควบคู่กับการพัฒนาของเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางธุรกิจ

ประโยชน์และบทบาทของเทคโนโลยีขึ้นอยู่กับทักษะและความรู้ในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถทำงานร่วมกับเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีต้องตระหนักว่าลำพังเทคโนโลยีไม่สามารถทดแทนทักษะและความรู้ทางบัญชีและความรู้ทางเทคนิคอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีจำเป็นต้องมี

ตัวอย่างของทักษะและความรู้ในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านการวางระบบบัญชีในมุมมองของการนำเทคโนโลยีมาใช้งาน การออกแบบกระบวนการทางธุรกิจ การบริหารจัดการความเสี่ยง การกำกับดูแล การควบคุมภายในและการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล การบริหารจัดการ การทุจริต การบริหารโครงการและการเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูล การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน รวมทั้งทักษะและความสามารถในการระบุระดับผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ซึ่งตามรูปภาพที่ 1 ได้แบ่งผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีเป็น 4 ลักษณะ คือ

กรณีผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในปัจจุบัน **“สูง”** แต่ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในอนาคต **“ต่ำ”** จัดได้ว่าเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อองค์กรในลักษณะ **“จำเป็น”** เพื่อให้สามารถประมวลผลข้อมูลและรายการจำนวนมากอย่างถูกต้องและครบถ้วน เช่น ในธุรกิจธนาคาร สถาบันการเงิน หรือค้าปลีก ในกรณีนี้ ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะความสามารถที่จะใช้เทคโนโลยีช่วยให้การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

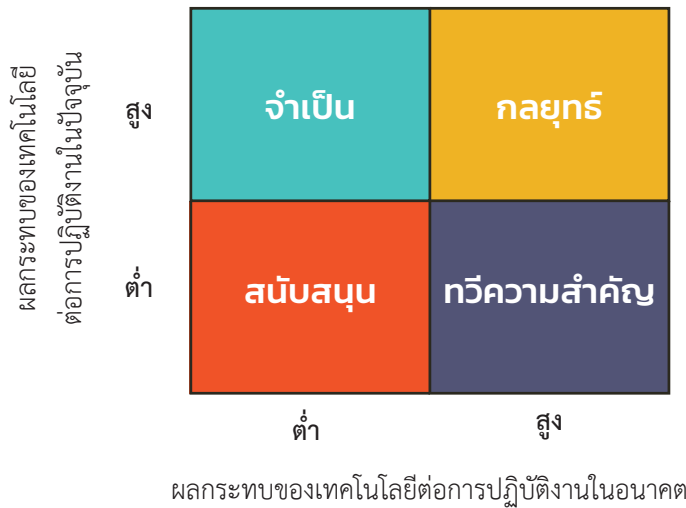
กรณีผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในปัจจุบัน **“ต่ำ”** และผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในอนาคต **“ต่ำ”** จัดได้ว่าเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อองค์กรในลักษณะ **“สนับสนุน”** การปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีเท่านั้น เช่น การปฏิบัติงานสอบบัญชีให้กับกิจการซื้อขายไปขนาดเล็ก ความรู้ และความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีไม่มากนัก

ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในปัจจุบัน **“ต่ำ”** แต่ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในอนาคต **“สูง”** จัดได้ว่าเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อองค์กรในลักษณะ **“ทวีความสำคัญ”** ต่อประสิทธิภาพและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ในยุคปัจจุบันที่เราหลีกเลี่ยงคำว่า “ดิจิทัล” แทบไม่ได้เลย ทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีในหลายองค์กรตระหนักว่า แม้เทคโนโลยีมีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในปัจจุบันไม่มาก แต่มีแนวโน้มจะสูงขึ้นมากในอนาคตอันใกล้ เช่น ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีที่เป็นพนักงานบัญชี หรือผู้สอบบัญชีของกิจการที่มีโครงการจะเปลี่ยนระบบการประมวลผลข้อมูลและระบบอื่น ๆ จากระบบที่ทำด้วยมือ หรือระบบคอมพิวเตอร์ บางส่วนเป็นระบบที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเกือบทั้งหมด ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจึงจำเป็นต้องเตรียมตัวและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

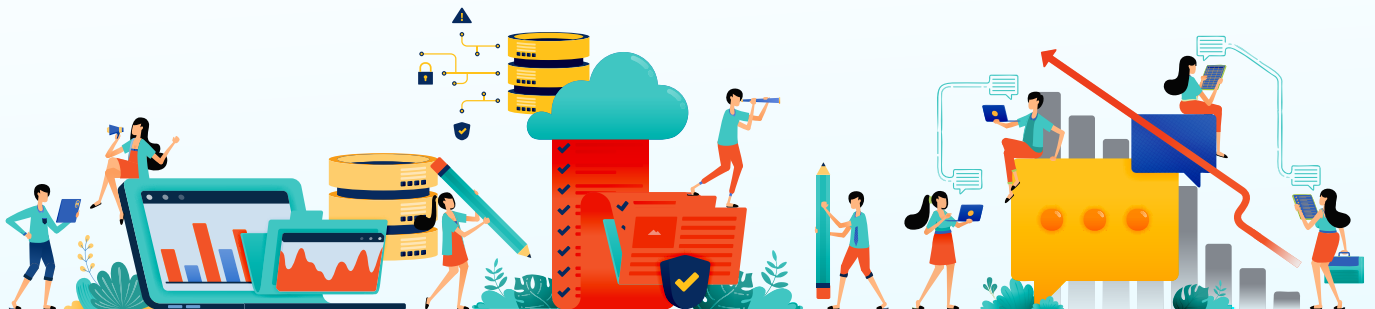
ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในปัจจุบัน **“สูง”** แต่ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานในอนาคต **“สูง”** จัดได้ว่าเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อองค์กรในลักษณะ **“กลยุทธ์”** ที่จะทำให้การปฏิบัติงานทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มีผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจำนวนหนึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายที่เรียกร้องให้มีการปรับตัวอย่างรวดเร็ว เช่น ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีที่ปฏิบัติงานกับกิจการที่มีการเจริญเติบโต หรือขยายตัวอย่างรวดเร็ว หรือที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบธุรกิจ (Business Model) กลยุทธ์ธุรกิจ หรือรูปแบบการดำเนินงาน (Operating Model) ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ช่วยในการประมวลผล กลั่นกรอง และนำเสนอข้อมูลที่จำเป็นต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ให้ทันต่อความต้องการของผู้บริหาร และผู้มีส่วนได้เสียอื่น ตลอดจนสามารถใช้เทคโนโลยีในการค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อใช้ประกอบในการจัดทำบัญชีและรายงานที่ให้คุณค่าต่อผู้ใช้งานทุกกลุ่มด้วย

รูปภาพที่ 1: บทบาทของเทคโนโลยีต่อการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี²

เมื่อนำข้อสังเกตข้างต้นมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญหนึ่งภายใต้เสาหลัก “สังคม” (Social Pillar) ของกรอบแนวคิดเรื่องความยั่งยืน (Environmental, Social, และ Governance หรือที่เรียกกันอย่างย่อว่า “ESG”) โดยเฉพาะกับการบริหารจัดการทุนมนุษย์ด้านวิชาชีพบัญชีอย่างยั่งยืน จะเห็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องทักษะและความรู้ของผู้ประกอบวิชาชีพที่จากอดีตมา จะเน้นความสำคัญที่ “ทักษะ และความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพโดยตรง” เช่น มาตรฐานการบัญชี มาตรฐานการสอบบัญชี ตลอดจนกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มามุ่งเน้น “ทักษะและความรู้แบบบูรณาการ และข้ามศาสตร์” ตามบริบทของธุรกิจและการให้คุณค่าแก่ผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญได้ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากรูปแบบและวิธีการปฏิบัติงานบัญชีที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีตัวขับเคลื่อนจากการมีเทคโนโลยีที่นำเชื่อถือในราคาที่จับต้องได้มาใช้งานด้านบัญชี เช่น เทคโนโลยีคลาวด์ หุ่นยนต์ ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อช่วยแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากร ปริมาณงานที่มาก การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่รวดเร็ว และการเผชิญกับสิ่งอุบัติใหม่ต่าง ๆ ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีในยุคปัจจุบันและต่อไป

จึงถูกคาดหวังให้สามารถปฏิบัติงานในบทบาทที่ต่างจากเดิมได้ด้วย เช่น เป็นผู้ร่วมออกแบบระบบ เป็นผู้ประเมินระบบ เป็นที่ปรึกษา และคู่คิดให้กับผู้บริหารในประเด็นเชิงกลยุทธ์ ดังนั้น ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจึงจำเป็นต้องมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงกระบวนการทางธุรกิจและการปฏิบัติงาน และการบริหารการใช้เทคโนโลยี หรือระบบสารสนเทศในการแปลงข้อมูลและข่าวสารให้เป็นความรู้และความชำนาญ และการแปลงความรู้และความชำนาญนี้ ให้เป็นโอกาสหรือเป็นนวัตกรรมทางธุรกิจ นอกจากนี้ ระบบบัญชีและเทคโนโลยีที่ใช้ต้องเอื้ออำนวยให้ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีสามารถใช้ข้อมูล ข่าวสารและทรัพยากรระบบร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันมีจำนวนมากเกินกว่าที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะบริหารหรือเรียนรู้ได้ทั้งหมด การทำงานร่วมกันแบบบูรณาการของคนข้ามศาสตร์ ในการวิเคราะห์และกลั่นกรองข้อมูล โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือจึงช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังสรุปในรูปภาพที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค

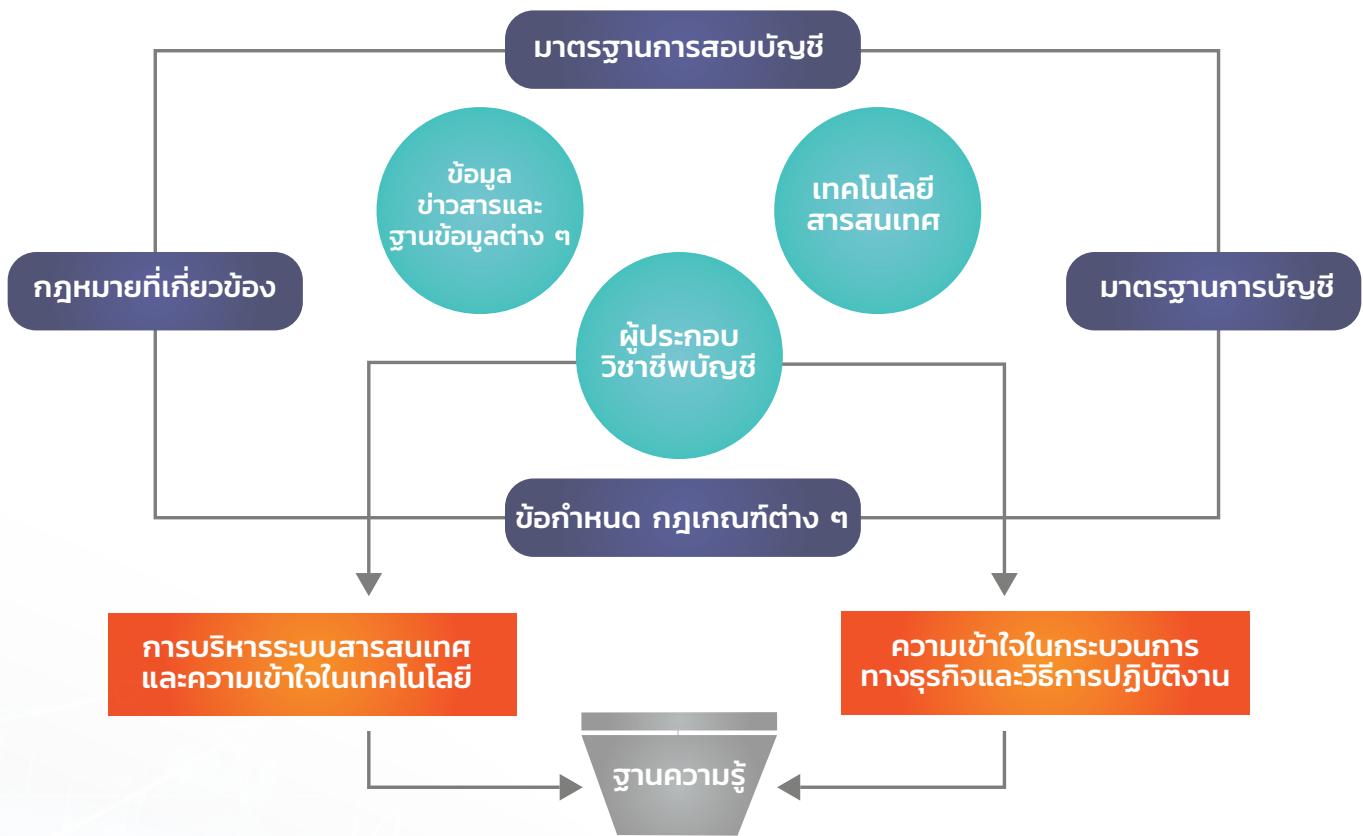
² ดัดแปลงมาจาก James I. Cash, Jr. et al, Corporate Information Systems Management: Text and Cases, Richard D. Irwin, Inc., Illinois, 1983.

ซึ่งครอบคลุมถึง

มาตรฐานทางวิชาชีพบัญชีและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมถึงกฎหมายด้านเทคโนโลยีที่สำคัญ เช่น กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และการปฏิบัติตนและปฏิบัติงานอย่างมีจริยธรรม

รูปภาพที่ 2 : ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีและการบริหารการใช้เทคโนโลยี³

จากข้างต้นจะเห็นว่าหน้าที่วิชาชีพบัญชีจะสามารถคงความสำคัญ ให้คุณค่ากับผู้มีส่วนได้เสีย และได้ประโยชน์จากพัฒนาการทางเทคโนโลยีรวมถึงนวัตกรรมทางธุรกิจอย่างเต็มที่ การพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา ต้องมีความมุ่งมั่น มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสอดคล้องกับแนวโน้มของธุรกิจและวิชาชีพบัญชี และต้องมีกรอบและแผนแม่บทที่ช่วยให้มีความต่อเนื่องในการขับเคลื่อนและดำเนินการ เช่น การพัฒนาผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีให้มีทักษะและความสามารถตามกรอบแนวคิด 4Ds ได้แก่

³คัดลอกจาก เขียวลักษณ์ ชาติบัญชาชัย, “คอมพิวเตอร์กับผู้ประกอบวิชาชีพ,” ใน เส้นทางใหม่สู่วิชาชีพบัญชีปี 2000 เล่ม 2, กรุงเทพมหานคร, สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย, 16-17 ตุลาคม 2541.

Digital & Data Literacy

การมีทักษะความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลและข้อมูล ที่เพียงพอที่จะสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและข้อมูลได้อย่างเหมาะสม และมีจริยธรรมและสนับสนุนการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

Design DNA

การมีทักษะการคิดเชิงออกแบบ ซึ่งคำนึงถึงความต้องการและผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสีย เช่น การสร้างนวัตกรรมทางธุรกิจ ต้องวางหลักการออกแบบ การควบคุมและ ESG (Control and ESG by Design) ควบคู่ไปด้วย

Diversity

การมีความรู้ความสามารถที่หลากหลายและทำงานกับคนที่หลากหลายได้โดยมีความรู้รอบและรู้ลึกหลาย ๆ ด้าน เช่น รู้ลึกด้านบัญชี มีความรู้และมีทักษะด้านอื่น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน (ESG) การออกแบบการควบคุมภายใน หรืออื่น ๆ

Differentiation

การสร้างความแตกต่างที่มีคุณค่า คือ การเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญในการเสนอแนวทางและข้อคิดเห็นเพื่อความยั่งยืนแบบบูรณาการที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ ง่ายต่อการปฏิบัติและคุ้มค่า

กรอบและแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีที่ช่วยให้มีความต่อเนื่องในการขับเคลื่อนและดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหวังและวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ คณะกรรมการวิชาชีพบัญชี ผู้บริหาร และบุคลากรของสภาวิชาชีพบัญชี หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญ คือ สมาชิกของสภาวิชาชีพบัญชี การมีส่วนร่วมของสมาชิกของสภาวิชาชีพบัญชี ในการกำหนดทิศทางและปึกหมุดวิชาชีพบัญชีที่มุ่งหวังเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่จะทำให้เกิดความต่อเนื่องในการพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างสร้างสรรค์ รอบรู้ รอบคอบ และเปี่ยมด้วยวิสัยคิดและทัศนคติพลังบวกในวาระต่าง ๆ ที่จัดโดยสภาวิชาชีพบัญชี และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสภาวิชาชีพบัญชี ในวันที่ 19 สิงหาคม 2566 ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน ต้องขับเคลื่อนด้วยศักยภาพ คุณภาพ และจริยธรรมของทุนมนุษย์ของวิชาชีพบัญชีเป็นสำคัญ ซึ่งการพัฒนาทุนมนุษย์ให้ทันต่อยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง เป็นเรื่องที่ต้องมีความมุ่งมั่น (Purposes) ที่ชัดเจน และต้องใช้เวลา ความมุ่งมั่น และการมีส่วนร่วมของทุกคนและทุกภาคส่วน

บรรณานุกรม

เยาวลักษณ์ ขาดิบัญชาชัย, “คอมพิวเตอร์กับผู้ประกอบวิชาชีพ,” ในเส้นทางใหม่สู่วิชาชีพบัญชีปี 2000 เล่ม 2, กรุงเทพมหานคร, สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย, 16-17 ตุลาคม 2541.

เยาวลักษณ์ ขาดิบัญชาชัย และศรีธัญ ชูเกียรติ, “มืออาชีพการวางระบบบัญชีกับการสร้างความยั่งยืนของ ASEAN CPA และผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีไทย,” ในจดหมายข่าวสภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับ 104, กรุงเทพมหานคร, สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, ตุลาคม-ธันวาคม 2565.

James I. Cash, Jr. et al, Corporate Information Systems Management: Text and Cases, Richard D. Irwin, Inc., Illinois, 1983.

